

بررسی قابلیت‌های کارآفرینی در بازنشستگان (مقایسه زنان و مردان شهر تهران)

عزیزاله تاجیک اسمعیلی^۱/زهرا زاده‌غلام^۲/سمیه تاجیک اسمعیلی^۳

تاریخ دریافت مقاله: تیر ۹۶ تاریخ پذیرش نهایی: شهریور ۹۶

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی و مقایسه قابلیت‌های کارآفرینی در بازنشستگان زن و مرد شهر تهران، به منظور شناخت دقیق و بهره‌گیری مناسب از توانایی‌های بالقوه و بالفعل آنان جهت تقویت سرمایه‌های انسانی و اجتماعی، طراحی و اجرا شده است. این پژوهش پیمایشی است و بر روی تعدادی از بازنشستگان زن و مرد سازمان‌های دولتی تهران که در فاصله سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۸ بازنشست شده‌اند، اجرا شده است. از جامعه آماری ۶۱۶۱۲ نفری بازنشستگان تهران تعداد ۳۸۹ مرد و ۱۳۶ زن از طریق پرسشنامه سنجش ویژگی‌های شخصیتی (قابلیت‌های) کارآفرینان ایرانی که توسط کردنائیچ، زالی، هومن و شمس تهیه و اعتبار یابی شده و تعداد سؤال‌های پرسشنامه به ۴۰ کاهش یافته، مورد مطالعه قرار گرفتند. ضریب پایایی ابزار اصلاح شده معادل ۰/۹۱ به دست آمده است. یافته‌ها نشان داد زنان و مردان از قابلیت‌های کارآفرینی در حدی نزدیک به زیاد برخوردارند. میانگین برخورداری زنان از قابلیت‌ها در مجموع ۰/۱۱، بیش از مردان و پراکندگی آن نیز کمتر است، این رقم در مردان به ۰/۶۰ می‌رسد. معنای این تفاوت آن است که بازنشستگان زن در مقایسه با مردان گروه همگن‌تری در برخورداری از قابلیت‌های کارآفرینی هستند. مقایسه زنان و مردان در برخورداری از هر قابلیت شباهت‌ها و تفاوت‌هایی را نشان می‌دهد. زنان به ترتیب در: استقلال رأی و چالش طلبی (۳/۶۹)؛ عمل‌گرایی (۳/۶۲)؛ نیاز به موفقیت و خلاقیت (۳/۶۰) بیشترین نمره‌ها را کسب کرده‌اند و کانون کنترل درونی آنان با ۳/۵۱ کمترین نمره است. مردان به ترتیب در: عمل‌گرایی (۳/۷۸)؛ کانون کنترل (۳/۷۲)؛ نیاز به موفقیت (۳/۶۰) دارای بیشترین نمره‌ها هستند و در ریسک‌پذیری متعادل به نمره ۳/۱۹ در پایین‌ترین حد قرار دارند. آزمون آماری درباره معنی‌دار بودن تفاوت قابلیت‌های کارآفرینی نشان داد برتری زنان نسبت به مردان در دو ویژگی استقلال رأی و چالش طلبی و نیز ریسک‌پذیری متعادل معنی‌دار است (۰/۰۰) از نظر ویژگی‌های سازگاری نیز برتری زنان در دو مؤلفه ثبات قدم و شکیبایی و حسن انطباق معنی‌دار است (۰/۵۰). برتری مردان فقط در قابلیت کانون کنترل معنی‌دار است (۰/۰۵).

واژه‌گان کلیدی: قابلیت، کارآفرینی، بازنشستگان، استقلال رأی، چالش طلبی، عمل‌گرایی، کانون کنترل، نیاز به موفقیت.

۱- استاد، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران، (نویسنده مسئول)، پست الکترونیک: Tajikesmaeili@gmail.com

۲- دانشجوی دکتری مدیریت آموزش عالی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

۳- استادیار، گروه ارتباطات اجتماعی، واحد تهران شرق، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

مقدمه

توانائی کارآفرینی ازجمله ضرورت‌ها در عرصه ویژگی‌های فردی و قابلیت‌های افراد در جوامع هزاره سوم و ازجمله عوامل رشد و توسعه و نیز یکی از شاخص‌های تأثیرگذار در رصد کردن چشم‌انداز رشد اقتصادی - اجتماعی هر جامعه محسوب می‌شود. فرایند کارآفرینی شامل تمامی کارکردها و اقدام‌هایی است که با درک فرصت‌ها و ایجاد محیط کاری مناسب برای نیل به این فرصت‌ها در ارتباط است. عوامل روان‌شناختی، اجتماعی و اقتصادی متعددی در ایجاد زمینه‌ها و بسترهای کارآفرینی تأثیر دارند که ازجمله آنها ویژگی‌ها یا قابلیت‌های شخصیتی و مهارت‌ها و دانش‌های شغلی و حرفه‌ای است. یک فکر قالبی که گاه در جوامع دیده می‌شود، تصور کاهش توانائی‌های فکری و عملی افراد شاغل در اثر افزایش سن آنها است. از همین رو دوره بازنشستگی که آستانه ورود به سالمندی نیز هست، بعضاً دوره‌ای منفی و همراه با کاهش قابلیت‌های مذکور تلقی می‌شود، حال آنکه مطالعات مختلف حاکی از توانائی‌های فراوان بالقوه و بالفعل این گروه سنی است (احمدپورداریانی، ۱۳۸۶) که شناخت دقیق و بهره‌گیری مناسب از آنها می‌تواند بسترهای تقویت سرمایه‌های انسانی و اقتصادی را در جوامع فراهم کند.

کاهش نرخ زاد و ولد و افزایش امید به زندگی باعث شده جمعیت افراد سالمند در سال‌های آتی فزاینده‌ترین بخش جمعیت جهان را تشکیل دهند. این مسئله با در نظر گرفتن کاهش نیروی کار جوان در جوامع تأمل‌جودی محققان و سیاستمداران را برای بررسی جوانب ضروری مسائل آنان و ارائه راه‌حل‌های مناسب، ضروری می‌سازد. درحالی‌که در کشور ما سن تقریبی شروع دوران بازنشستگی حدود ۵۲ سالگی است، افراد در این سن هنوز توانائی‌های روانی و جسمی قابل‌توجهی دارند. لیکن اطلاق برچسب‌های منفی نسبت به توانائی‌های کسانی که از کارهای رسمی و سازمانی فراغت می‌یابند شاید به معنای پذیرش پایان

دوره کارآئی و بهره‌وری در این دوره سنی و پس‌ازآن تلقی شود.

بازنشستگی و سالمندی از جهاتی دوره رشد و کمال و زمان تغییر به‌سوی مسیری جدید است، لیکن شناخت ویژگی‌ها و قابلیت‌های بازنشستگان و زمینه‌سازی برای بهره‌گیری جامع از آنها، از استلزام‌های اولیه تحقق این روند و نیز رشد و توسعه اقتصادی - اجتماعی، به‌ویژه با توجه به افزایش روزافزون جمعیت سالمند در جامعه ایران است. یکی از عوامل مهم در جامعه که بر جنبه‌های مهم زندگی زنان و مردان تأثیر می‌گذارد، نگرش‌های مبتنی بر جنسیت است. نگرش‌های مبتنی بر جنسیت، نشان‌دهنده یک اجماع اجتماعی بر سر چگونگی اعمال، رفتارها و نقش‌های جنسیتی، بدون توجه به تفاوت‌های فردی است که درنهایت نابرابری‌های جنسیتی را تقویت می‌کند.

در این مقاله بر اساس یافته‌های پژوهشی که بر روی یک گروه ۵۲۵ نفری (۳۸۹ مرد و ۱۳۶ زن) از بازنشستگان شهر تهران انجام شده، ضمن ارائه تصویری از قابلیت‌های کارآفرینی و مقایسه ابعاد آن در زنان و مردان بازنشسته تهرانی، راهکارهایی برای بهره‌گیری مناسب از این توانائی‌ها ارائه شده است. یکی از مهم‌ترین اهداف این مقاله بررسی و مقایسه کارآفرینی در بین زنان و مردان با تأکید بر جنسیت آنان است، به‌منظور بررسی نقش و تأثیر جنسیت و دیدگاه نسبت به آن، بر قابلیت‌های کارآفرینی در بین زنان و مردان.

مفهوم کارآفرینی و ابعاد آن

کارآفرینی امروزه به‌عنوان یک حوزه علمی نوظهور، هرچند مانند هر حوزه علمی نوظهور دیگر که با موضوع مشروعیت علمی مواجه است، در وضعیت گذر به مشروعیت علمی قرار دارد. این حوزه بر اساس چهار ویژگی زیر برای گذر موفقیت‌آمیز از این مرحله باید توجه ویژه‌ای به ابعاد الگوی مفهومی مادر (اصلی)، روش‌شناسی پژوهشی و پژوهش‌های اکتشاف محور و

و دیدگاه‌های اقتصادی، سودآوری و کسب منفعت گاه عنصر محوری در تعریف کارآفرینی است و تعاریف را از مفهوم کارآفرینی به معنای ایجاد و آفرینش فرصت‌های کار و عمل دور می‌کند. تکیه بر عناصر و مؤلفه‌های اقتصادی، اجتماعی و روان‌شناختی در اندیشه‌های صاحب‌نظران متفاوت است. مع الوصف می‌توان مشاهده کرد آنچه امروز مفهوم کارآفرینی و قابلیت‌های آن را در ادبیات علمی تشکیل می‌دهد این امکان و اجازه را به ما خواهد داد که در مطالعات و پژوهش‌ها بر مؤلفه‌های فردی و شخصیتی متمرکز شویم و از این نقطه بررسی این ویژگی و رابطه آن با سایر متغیرها را آغاز کنیم. تفاوت تأکید بر مؤلفه‌های اقتصادی یا روان‌شناختی از همان ابتدای طرح مفهوم کارآفرینی قابل مشاهده است و در حال حاضر نیز گرایش‌ها در این زمینه متفاوت است. مثلاً برخلاف فرانسوی‌ها که تعاریف نسبتاً منسجم و گسترده‌ای از کارآفرینان (با توجه به نقش و پیامد اقتصادی آنان) ارائه کردند، اندیشمندان انگلیسی سه اصطلاح متفاوت را درباره اینان به کار گرفتند. این سه اصطلاح عبارت‌اند از:

۱- ماجراجو

۲- متعهد

۳- کارفرما

تجار و بازرگانان مخاطره‌جو و ماجراجو در قرن شانزدهم همان کسانی بودند که فرانسوی‌ها آنان را کارآفرین می‌دانستند. جان استوارت میل در سال ۱۸۴۸ ضمن توجه به واژه کارآفرین کارکرد و عمل چنین فردی را شامل هدایت، نظارت، کنترل و مخاطره‌پذیری می‌دانست. وی عامل متمایزکننده مدیر و کارآفرین را مخاطره‌پذیری معرفی کرد. (محمدی‌الیاسی، ۱۳۸۷). دیدگاه‌های روانشناسی، رشد اقتصادی را به‌عنوان محصول انگیزه‌ها و ویژگی‌های انسان در نظر می‌گیرند. لذا تمرکز خود را بر شناخت ویژگی‌هایی مانند انگیزه پیشرفت، ریسک‌پذیری، مکان کنترل، قدرت تصمیم‌گیری و مانند این‌ها قرار داده‌اند. شاید نخستین بحث مرتبط با این رویکرد در تفسیر

نظریه گرا داشته باشد (درانی و مرادی، ۱۳۸۷). ویژگی‌های ذکر شده عبارت‌اند از:

الف) یک چارچوب علمی قوی

ب) روش‌شناسی ویژه

ج) فرایند آموزشی، پژوهشی و نشر

د) برخورداری از مصادیق حرفه‌ای و اجرایی

اگر بخواهیم یک تعریف اجمالی و کلی از کارآفرینی ارائه کنیم، می‌توانیم بگوییم که این ویژگی یا فعالیت عبارت است از فرایند ایجاد یک چیز نو یا متفاوت که دارای ارزش درونی است و می‌تواند شامل تولید یک محصول جدید باشد که مشاغل جدید را به وجود می‌آورد یا واحدهای سازمانی نو را شکل می‌دهد. نکات قابل توجه در فعالیت‌های کارآفرینانه شامل تعیین و مدیریت ریسک است که توان بالقوه کارآفرینی را مشخص می‌کند، فرصت‌ها یا موقعیت‌های اقتصادی نو ایجاد می‌کند و موانع موجود بر سر راه این نوع فعالیت را شناسایی می‌نماید (همان). کارآفرین در جستجوی پاداش‌های مالی و ارضاء شخصی است که نوعاً ریسک‌های اقتصادی، روان‌شناختی و تجاری را همانند کوشش‌ها و تلاش‌های مرتبط و مسائل کارآفرینانه مدنظر دارد (جان مارشال، ۱۳۸۷).

شاید بتوان گفت ریچارد کانتیلون نخستین بار مفهومی را که امروز کارآفرینی نامیده می‌شود مورد توجه قرار داد. وی در حدود سال ۱۷۳۰ میلادی بین زمین‌داران، دستمزد بگیران و کارآفرینان تمایز قائل شد. کانتیلون به سه عنصر اصلی درباره فعالیت کارآفرینان اشاره کرد:

- ۱- آن‌ها در یک محیط همراه با عدم قطعیت فعالیت می‌کنند

- ۲- در صورت نداشتن توانایی زیاد برای فعالیت اقتصادی، با فساد مواجه می‌شوند

- ۳- سرمایه اولیه را خودشان فراهم می‌آورند.

از زمان کانتیلون و آدام اسمیت تاکنون، اقتصاددانان و اندیشمندان بسیاری مفهوم کارآفرینی و ابعاد آن را مورد توجه و بررسی قرار داده‌اند. جان استوارت میل، فرانسویس واکر، شومپتر، دانسوف، هبرت، لینک و کرچهوف از جمله این اندیشمندان می‌باشند. در تعاریف

این رویکرد کشف چگونگی ایجاد ویژگی‌های متمایزکننده مذکور است. لذا پژوهش‌های این اندیشمندان عنوان «رویکرد شخصیتی» یا «ویژگی‌ها» نامیده می‌شود.

قابلیت‌های شخصیتی در کارآفرینی

آنچه قابلیت‌های کارآفرینی نامیده می‌شود ویژگی‌های شخصیتی هستند که در افراد کارآفرین بیش از افراد عادی وجود دارد و باعث ایجاد این توانائی کلی در آنان می‌شود. محققان حوزه کارآفرینی این ویژگی‌ها به صورت‌های مختلف تقسیم‌بندی کرده‌اند. هاو زاو و سیرت اسکات (ناتیج و همکاران، ۱۳۸۶) در پژوهشی با عنوان "پنج بعد عمده شخصیتی در وضعیت کارآفرینی، مروری از طریق فراتحلیل" به بررسی رابطه بین شخصیت و وضعیت کارآفرینی پرداخته‌اند. در این مطالعه متغیرهای شخصیتی بر اساس رویکرد ۵ عامل شخصیتی طبقه‌بندی شدند که عبارت‌اند از هشیاری، تجربه‌پذیری، برون‌گرایی، قابلیت‌پذیرش و نوروزگرایی. براند استاتر (گلرد، ۱۳۸۸) نیز در یک مطالعه فرا تحلیلی در زمینه ابعاد شخصیتی کارآفرینی این پنج عامل را مورد استفاده قرار داده است. بر اساس یکی از مطالعات انجام‌شده در کشور هفت ویژگی شخصیتی مرتبط با کارآفرینی مورد بررسی قرار گرفته است. ویژگی‌های مذکور عبارت‌اند از: خطرپذیری متعادل، کانون کنترل درونی، توفیق‌طلبی، سلاست فکری، عمل‌گرایی، تحمل ابهام، رؤیاپردازی و چالش‌طلبی (وهر، ۱۳۸۵). تعریف اجمالی هر یک از ویژگی‌ها یا قابلیت‌های ذکر شده عبارت‌اند از:

تمایل به ریسک‌پذیری

تلاش‌هایی که کارآفرین هنگام برخورد با خطر از خود نشان می‌دهد و سعی در مهار آنها دارد (گیدنز، ۱۳۷۳) کارآفرین شخصی میانه‌رو است که حساب‌شده مخاطره می‌کند و لزوماً در پی فعالیتی نیست که مخاطره آن زیاد باشد.

کارآفرینی را بتوان در اندیشه‌های ماکس وبر جستجو کرد. ماکس وبر در طرح و تبیین نقش اصول فکری مسیحیت پروتستانی در جهت‌گیری غرب به سوی سرمایه‌داری سه نکته را مطرح می‌کند. (میرغفوری، صیادی، ۱۳۸۶):

۱- نفی هرگونه واسطه بین انسان‌ها و خداوند

۲- دخالت عقل انسان در ایمان

۳- تلاش و کوشش برای زندگی بهتر و اخلاق کار

وبر معتقد است هر فرد پروتستان دارای اخلاق کاری است که در وی ایجاد احساس مسئولیت می‌کند و دقت و کار آیی در انجام مسؤولیت‌ها و وظایف شغلی را باعث می‌شود. لذا به عقیده او رفتار اقتصادی جامعه تابع ارزش‌های اعتقادی و درونی فرد است (همان).

امروزه در مباحث روان‌شناسی نیازهای انسان در چند سطح طبقه‌بندی می‌شود. اساسی‌ترین نیازها که از آنها به نیازهای ارگانیزمی یا روان‌شناختی تعبیر می‌شود شامل سه نیاز اساسی است که عبارت‌اند از (جلودار و همکاران، ۱۳۸۶):

- نیاز به شایستگی

- نیاز به خودمختاری

- نیاز به ارتباط

نیازهای مذکور برای انسان سرشتی یا ذاتی تلقی می‌شوند، به این معنی که منشأ آنها ساختار روان‌شناختی فرد است. نیازهای متعدد اجتماعی و اکتسابی از این نیازها و نیروی آنها و در فرآیندهای یادگیری و اجتماعی شدن شکل می‌گیرند. مهم‌ترین نیازهای اجتماعی و اکتسابی عبارت‌اند از:

- نیاز به قدرت

- نیاز به پیشرفت

- نیاز به پیوند جویی و محبت

نیازها نیروی محرک رفتار هستند و به همراه فرایندهای ذهنی و شناختی ویژگی‌های روان‌شناختی و شخصیتی فرد را به وجود می‌آورند. رویکرد روان‌شناختی به موضوع کارآفرینی در جستجوی یافتن پاسخ برای این سؤال است که کدام ویژگی فرد است که کارآفرین را از غیر کارآفرین متمایز می‌کند؟ هدف

متفاوتی در نزد جامعه شناسان هستند. در تعریف جنس معمولاً نگاه متوجه آن دسته از تفاوت‌های بیولوژیکی و آناتومیکی است که زنان را از مردان متمایز می‌سازد (گیدنز، ۱۳۷۳)

مطالعات انجام شده در ایران نشان می‌دهند که از سنین کودکی، صفات منسوب به دختر و پسر به شیوه معناداری استقرار می‌یابد. در مطالعه‌ای راجع به انتظارات، نگرش‌ها و رفتار والدین و مربیان در مورد کودکان پیش‌دستانی، این نتیجه به دست آمد که ۸۸ درصد از مادران ایرانی از دوسالگی دختر را به مراتب کم‌تر از پسر به استقلال، خودکفای و پیشرفت تشویق می‌کنند و مطابق این نگرش که نقش دختر در آینده عمدتاً نقش مادری و همسری است، خصوصیتی چون همکاری، حساس بودن و قبول مسئولیت نسبت به دیگران را در او تقویت می‌کنند (ناجی‌راد، ۱۳۸۲).

تفاوت‌های آشکار جسمی، اخلاقی و اجتماعی بین دو جنس در نزد همگان، امری مقبول و مورد پذیرش است. به‌طور کلی بر پایه یکی از نظریه‌های موجود این تفاوت‌ها را می‌توان حداقل در موارد زیر خلاصه نمود:

- توانایی‌های فضایی و بعدی: تا سن ده‌سالگی توانایی‌های هر دو جنس مشابه است اما از این به بعد به تدریج توانایی پسران افزایش می‌یابد.

- توانایی ریاضی: از سن دوازده‌سالگی به بعد توانایی پسران در این زمینه افزایش می‌یابد.

- توانایی بیانی (کلامی): دختران از نظر روان بودن زبان و نوشتن خلاقانه جلوتر از پسران هستند.

- میزان پرخاشگری: از نظر بیانی، فیزیکی و تخیلی، پسران نسبت به دختران پرخاش‌جو‌ترند. اساساً جنس مذکر پرخاش‌گرا تر از جنس مخالف شناخته شده است.

- عواطف و احساسات: زنان به جهت بر عهده گرفتن نقش مادری عاطفی‌تر از مردان هستند (شاه‌آبادی و سلیمانی، ۱۳۸۹).

در مباحث مربوط به ارتباطات انسانی و نقش جنسیت در مهارت‌های ارتباطی که در کارآفرینی افراد هم بی‌تأثیر نیست، بارها آمده که نوع و شیوه تربیت و ارتباط با جنس زن و مرد از همان ابتدای تولد، در بروز

مرکز کنترل درونی

ایمان و باور کارآفرین به اینکه موفقیت و شکست را به سرنوشت، اقبال و یا نیروهای مشابه نسبت ندهد و آن را نتیجه تلاش خود بداند (محمدی‌الیاسی، ۱۳۸۷).

تحمل ابهام

پذیرفتن عدم قطعیت به‌عنوان بخشی از زندگی، توانایی ادامه حیات درباره محیط و تمایل به آغاز فعالیتی مستقل، بی‌آنکه شخص بداند آیا موفق خواهد شد یا خیر.

نیاز به پیشرفت

میل به انجام دادن خوب کارها متناسب با معیار برتری و تمایل به انجام کار در استانداردهای عالی برای موفقیت در موقعیت‌های رقابتی.

نیاز به استقلال

کنترل بر رفتار خود، تصمیم‌گیری بر اساس تمایلات و ترجیحات شخصی و انجام کار بدون احساس فشار و تابعیت از دیگران که با عبارتی چون "کنترل داشتن بر سرنوشت خود، کاری را برای خود انجام دادن و آقای خود بودن" نشان داده می‌شود (گیدنز، ۱۳۷۳).

خلاقیت و نوآوری

فرایندی روان‌شناختی که از طریق آن محصولات ارزشمند ایجاد می‌شود، ارائه محصول و فرایند و خدمات جدید به بازار و نیرویی که در پس نوآوری نهفته است و از اجزای لاینفک کارآفرینی است (محمدی‌الیاسی، ۱۳۸۷).

کلیشه‌های جنسیتی و کارآفرینی

یکی از مهم‌ترین مباحث مطرح شده در ارتباطات انسانی، مبحث کلیشه‌های جنسیتی و به تبع آن رفتارهای مبتنی بر جنسیت است. بسیاری از تفاوت‌های مردان و زنان در جایگاه‌های مختلف زندگی اجتماعی دارای منشأ زیست‌شناختی نیستند، چراکه محیط اجتماعی و فرهنگی نقش مؤثری در جهت‌دهی به افکار و رفتارهای جنسیتی افراد جامعه دارد؛ بنابراین در بحث تفاوت‌ها باید میان واژه‌های "جنس" و "جنسیت" تمایز قائل شد، زیرا باوجود قرابت لفظی، دارای معانی

و کلیدی در این حوزه است. هاو زاو و سبیرت اسکات در پژوهشی با عنوان "پنج بعد عمده شخصیتی در وضعیت کارآفرینی، مروری از طریق فراتحلیل" به بررسی رابطه بین شخصیت و وضعیت کارآفرینی پرداخته‌اند. متغیرهای شخصیتی که در مطالعات گذشته مورد استفاده قرار گرفته بودند بر اساس ۵ عامل شخصیتی طبقه‌بندی شده بودند. این عوامل یا "پنج عامل بزرگ" عبارت‌اند از: هشیاری، تجربه پذیری، برون‌گرایی، قابلیت پذیرش و نوروز گرایی نتایج نشان داد که بین مدیران و کارآفرینان تفاوت‌های اساسی در ابعاد شخصیتی وجود دارد. کارآفرینان در ابعاد شخصیتی هوشیاری و تجربه پذیری نمره بالاتری می‌گیرند و درزمینه نوروز گرایی و سازگاری نمره آنها کمتر است. در بعد شخصیتی برون‌گرایی تفاوتی بین دو گروه دیده نشد. براند استاتر نیز در بررسی مجموع نتایج پنج فراتحلیل به مقایسه ویژگی‌های کارآفرینان و مدیران بر اساس همین پنج عامل بزرگ پرداخته است. وی دریافت که کارآفرینان در عامل‌های هشیاری، تجربه پذیری و برون‌گرایی از مدیران نمرات بالاتری به دست می‌آورند لیکن نمره دو عامل قابلیت پذیرش و نوروز گرایی آنان کمتر از مدیران است.

در بحث از نقش عوامل فردی و روان‌شناختی در کارآفرینی، تفاوت‌های جنسیتی نیز از مباحث مهم و قابل توجه است. تأثیر عامل جنسیت به‌ویژه از آن جهت حائز اهمیت است که تمایل مردان و زنان به کارآفرین شدن در درجات کاملاً متفاوت تحت تأثیر عوامل ارثی و محیطی قرار دارد. زانگ و همکاران (ناچی‌راد، ۱۳۸۲) در یک پژوهش گسترده پایه‌های وراثتی کارآفرینی را درزمینه نقش جنسیت و شخصیت از طریق مقایسه ویژگی‌ها در دو گروه هم شکمان یکسان و غیر یکسان بررسی و تحلیل کردند. این مطالعه بر روی ۱۲۸۵ هم شکم یکسان و ۸۴۹ هم شکم غیر یکسان نشان داد زنان بر تمایل به کارآفرین شدن به‌شدت تحت تأثیر عوامل ارثی قرار دارند، درحالی‌که تأثیرپذیری آنان از عوامل محیطی در حد صفر است. در نقطه مقابل، مردان تأثیرپذیری در حد صفر را از عوامل ارثی نشان

بسیاری از رفتارهای بزرگ‌سالی، نقش دارد. رفتارهایی که برای پسران بیشتر ناظر بر قدرت، عقلانیت، استقلال، خشونت، مصمم، خطرپذیر، جسور، قوی، مشاغل مدیریتی و ایزاری است درحالی‌که برای دختران بیشتر معطوف به عطفوت، تأثیرپذیری، وابستگی، دلسوز، شکیبیا، مهربان و گرایش به مشاغل خدماتی در بین زنان دارد که بیشتر با ویژگی‌های ظاهری مانند ظرافت و زیبایی توصیف می‌شوند. در یک مطالعه بین‌المللی که در ۲۵ کشور انجام شده، صفت‌هایی نظیر عاطفی، مضطرب، وابسته، ترسو، مهربان، ملایم، احساساتی، دلسوز، نازک‌دل و منفعل به زنان و صفاتی نظیر فعال، حادثه‌جو، پرخاشگر، خشن، سلطه‌گر، قوی، بانرژی، مستقل، مقاوم و سنگدل به مردان نسبت داده شده است. از نظر حساسیت، درک دیگران و خونگرمی در روابط عاطفی تاندازه‌های برتری به زنان داده می‌شود اما در مجموع صفات مردانه خیلی بارزتر از صفات زنانه قلمداد می‌شود (بدر و همکاران، ۱۳۸۱).

همین کلیشه‌های رفتاری که در تربیت خود والدین در گذشته، به کار گرفته شده و در درون آنها پرورش یافته، باعث می‌شود آنان در تربیت فرزندان خود نیز، خودآگاهانه یا ناخودآگاه، همان الگوها را تکرار کنند. زنان و مردان در بسیاری از ارتباطات با دیگران، ناخودآگاه بر اساس همین کلیشه‌ها رفتار می‌کنند. حرکت طبق این کلیشه‌ها و تنظیم رفتار به‌صورت ناخودآگاه در چارچوب این تصورات قالبی، منجر به بروز نتایج مثبت و منفی در ارتباط با دیگران می‌شود. کارآفرینی بیشتر از هر چیزی نیاز به شناخت خود، باورها، استعدادها توانایی‌های فردی و مهارت‌ها و در نهایت توانایی در برقراری و حفظ ارتباط با دیگران دارد. طبق نظر اندیشمندان و صاحب‌نظران ارتباطی، رفتارهای مبتنی بر جنسیت، ناشی از برخورد دیگران و رفتار آنان در برقراری ارتباط با فرد، با محور جنسیت آنان است. شناخت محدودیت‌ها در این حوزه و رفع آن می‌تواند به بسیاری از توانمندی‌ها و استعدادهای بالقوه در فرد، اجازه بروز و ظهور بدهد.

سوابق پژوهشی موضوع

مطالعات و تحقیقات پیرامون ویژگی‌های شخصیتی مرتبط با کارآفرینی در حال حاضر یکی از مباحث اصلی

دادند، درحالی‌که تا حد زیادی تحت تأثیر عوامل محیطی قرار دارند. محققان مذکور دو عامل برون‌گرایی و نوروژ گرای را نیز به‌عنوان متغیرهای تعدیل‌کننده در تأثیر بر عوامل محیطی و ارثی بررسی کردند و به این نتیجه رسیدند که این دو متغیر تأثیر عوامل وراثتی زنان در تمایل به کارآفرین شدن را تعدیل می‌کند. درباره مردان، برون‌گرایی باعث تعدیل اثرات عوامل محیطی در گرایش مردان به کارآفرین شدن می‌گردد. یون (شاه‌آبادی و سلیمانی، ۱۳۸۹) نیز در پژوهشی با عنوان "کارآفرینان چینی"، خصوصیات کارآفرینان دارای وضعیت خوداشتغالی را در بعضی از شهرهای کشور چین بررسی کرد.

نتایج مطالعه وی نشان داد که کارآفرینان از لحاظ سنی، وضعیت تأهل، تحصیلات و سابقه اجتماعی - اقتصادی دارای شرایط مشابه بودند، لیکن زنان، اعضای حزب کمونیست، افراد دارای تحصیلات بالا و کارگزاران سالمندتر تمایل کمتری به کارآفرینی دارند. همچنین شبکه ارتباط اجتماعی، انگیزه و نگرش نسبت به ریسک از عوامل اصلی مرتبط با کارآفرینی است. اکثر کارآفرینان مرد هستند و تفاوت در طول مدت خدمت و تجربیات آنان قابل توجه است.

تفاوت‌هایی که در گرایش‌های به کارآفرین شدن با توجه به عامل جنسیت مشاهده می‌شود مقایسه بین وضعیت زنان و مردان را از نظر قابلیت‌های مذکور ضروری می‌سازد. در کشور ما نیز موضوع کارآفرینی زنان از این جهاتی مستلزم بررسی و مطالعه بیشتر است. برخی پژوهش‌های انجام‌شده در کشور عوامل و موانع مرتبط با کارآفرینی زنان را بررسی کرده است. میرغفوری، صیادی تورانلو و طاهری دمنه (بدر و همکاران، ۱۳۸۱) در مطالعه‌ای با عنوان تبیین و تحلیل موانع مؤثر بر کارآفرینی زنان، مطالعه موردی: استان یزد با بیان این نکته که عوامل گوناگونی مانع از بروز و رشد استعدادها بالقوه زنان در عرصه کارآفرینی شده، سعی کرده‌اند موانع کارآفرینی زنان در ایران شناسایی و بررسی کنند. بدین منظور جهت شناسایی موانع و محدودیت‌ها ابتدا به بررسی ادبیات موضوع موانع

کارآفرینی زنان پرداخته‌شده و از نظر خبرگان این موانع را در هفت بعد و ۴۱ مؤلفه دسته‌بندی کرده‌اند. سپس با استفاده از روش‌های آماری به تحلیل داده‌های جمع‌آوری‌شده در ارتباط با موانع کارآفرینی زنان در استان یزد پرداخته و نشان داد که ۳۰ مانع در شش بعد خانوادگی، علمی-تحصیلی، شخصیتی، مالی، فرهنگی - اجتماعی و قانونی، بر کارآفرینی زنان تأثیرگذار می‌باشند. فلاح جلودار، فرج اله حسینی و میردامادی در بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت کارآفرینی زنان روستایی شمال کشور پژوهشی انجام دادند که در آن زنان روستایی کارآفرین استان‌های گیلان، مازندران و گلستان را بررسی کردند. از نظر پاسخگویان این تحقیق خانواده بیشترین تأثیر را بر موفقیت کاری آنان داشته است. کمک به بهبود شرایط زندگی خانواده و پس‌از آن کسب درآمد مستقل مهم‌ترین محرک پاسخگویان جهت راه‌اندازی کسب‌وکار و حصول موفقیت بوده است. از نظر ویژگی‌های روان‌شناختی، زنان کارآفرین عمدتاً آینده‌نگر، نوگرا و خوداتکا هستند. بیش از نیمی از آنان در کلاس‌های مرتبط با کسب‌وکار شرکت نموده‌اند و از نظر مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی، بیشتر آنها در شرکت‌های تعاونی عضویت دارند. تلویزیون، بازدید از کسب‌وکار دیگران و شرکت در کلاس‌های آموزشی - ترویجی رایج‌ترین کانال‌های ارتباطی جهت کسب اطلاعات شغلی بوده است. زنانی که بر تأثیر پدر بر موفقیت خود صحنه گذاشتند نسبت به سایر زنان از میانگین موفقیت بالاتری برخوردار بوده‌اند... همبستگی میزان موفقیت زنان کارآفرین با انگیزه کسب درآمد بیشتر و کمک به بهبود شرایط زندگی خانواده مثبت و معنی‌دار، با ویژگی منفعت‌طلب و خودرایی منفی و معنی‌دار و با میزان استفاده از رادیو، تلویزیون و اینترنت مثبت و معنی‌دار بوده است.

گلدرد در بررسی خانواده و راهکارهای توسعه کارآفرینی زنان ایرانی به این نتیجه رسیده که نیازهای اقتصادی خانواده مهم‌ترین عامل در ورود زنان به کارآفرینی محسوب می‌شود و بعداز آن، خانوارهای کارآفرین، حمایت عاطفی خانواده، فوت همسر، متارکه، حمایت

دادند، درحالی‌که تا حد زیادی تحت تأثیر عوامل محیطی قرار دارند. محققان مذکور دو عامل برون‌گرایی و نوروژ گرای را نیز به‌عنوان متغیرهای تعدیل‌کننده در تأثیر بر عوامل محیطی و ارثی بررسی کردند و به این نتیجه رسیدند که این دو متغیر تأثیر عوامل وراثتی زنان در تمایل به کارآفرین شدن را تعدیل می‌کند. درباره مردان، برون‌گرایی باعث تعدیل اثرات عوامل محیطی در گرایش مردان به کارآفرین شدن می‌گردد. یون (شاه‌آبادی و سلیمانی، ۱۳۸۹) نیز در پژوهشی با عنوان "کارآفرینان چینی"، خصوصیات کارآفرینان دارای وضعیت خوداشتغالی را در بعضی از شهرهای کشور چین بررسی کرد.

نتایج مطالعه وی نشان داد که کارآفرینان از لحاظ سنی، وضعیت تأهل، تحصیلات و سابقه اجتماعی - اقتصادی دارای شرایط مشابه بودند، لیکن زنان، اعضای حزب کمونیست، افراد دارای تحصیلات بالا و کارگزاران سالمندتر تمایل کمتری به کارآفرینی دارند. همچنین شبکه ارتباط اجتماعی، انگیزه و نگرش نسبت به ریسک از عوامل اصلی مرتبط با کارآفرینی است. اکثر کارآفرینان مرد هستند و تفاوت در طول مدت خدمت و تجربیات آنان قابل توجه است.

تفاوت‌هایی که در گرایش‌های به کارآفرین شدن با توجه به عامل جنسیت مشاهده می‌شود مقایسه بین وضعیت زنان و مردان را از نظر قابلیت‌های مذکور ضروری می‌سازد. در کشور ما نیز موضوع کارآفرینی زنان از این جهاتی مستلزم بررسی و مطالعه بیشتر است. برخی پژوهش‌های انجام‌شده در کشور عوامل و موانع مرتبط با کارآفرینی زنان را بررسی کرده است. میرغفوری، صیادی تورانلو و طاهری دمنه (بدر و همکاران، ۱۳۸۱) در مطالعه‌ای با عنوان تبیین و تحلیل موانع مؤثر بر کارآفرینی زنان، مطالعه موردی: استان یزد با بیان این نکته که عوامل گوناگونی مانع از بروز و رشد استعدادها بالقوه زنان در عرصه کارآفرینی شده، سعی کرده‌اند موانع کارآفرینی زنان در ایران شناسایی و بررسی کنند. بدین منظور جهت شناسایی موانع و محدودیت‌ها ابتدا به بررسی ادبیات موضوع موانع

نتیجه‌گیری

در مجموع مشاهده می‌شود زنان و مردان از قابلیت‌های کارآفرینی در حدی نزدیک به زیاد برخوردارند. میانگین برخورداری زنان از قابلیت‌ها در مجموع ۰,۱۱ بیش از مردان و پراکندگی آن نیز کمتر است، به گونه‌ای که بین حداقل و حداکثر نمرات زنان ۰,۱۸ است و این رقم در مردان به ۰,۶۰ می‌رسد. معنای این تفاوت آن است که بازنشستگان زن در مقایسه با مردان، گروه همگن‌تری در برخورداری از قابلیت‌های کارآفرینی هستند.

مقایسه زنان و مردان در برخورداری از هر قابلیت شباهت‌ها و تفاوت‌هایی را نشان می‌دهد. زنان به ترتیب در

۱ - استقلال رأی و چالش طلبی (۳,۶۹)

۲ - عمل‌گرایی (۳,۶۲)

۳ - نیاز به موفقیت و خلاقیت (۳,۶۰)

بیشترین نمره هار را کسب کرده‌اند و کانون کنترل درونی آنان با ۳,۵۱ کمترین نمره است. مردان به ترتیب در

۱ - عمل‌گرایی (۳,۷۸)

۲ - کانون کنترل (۳,۷۲)

۳ - نیاز به موفقیت (۳,۶۰)

دارای بیشترین نمره‌ها هستند و در ریسک‌پذیری متعادل به نمره ۳,۱۹ در پایین‌ترین حد قرار دارند. چنانکه ملاحظه می‌شود دو گروه در قابلیت‌های عمل‌گرایی و نیاز به موفقیت (انگیزه پیشرفت) شبیه یکدیگرند لیکن پس‌از آن مردان در کانون کنترل درونی نمره بالاتر دارند و زنان در استقلال رأی و چالش طلبی.

آزمون آماری درباره معنی‌دار بودن تفاوت قابلیت‌های کارآفرینی نشان داد برتری زنان نسبت به مردان در دو ویژگی استقلال رأی و چالش طلبی و نیز ریسک‌پذیری متعادل معنی‌دار است (۰/۰۰) از نظر ویژگی‌های سازگاری نیز برتری زنان در دو مؤلفه ثبات قدم و شکیبایی و حسن انطباق معنی‌دار است (۰/۵۰). برتری مردان فقط در قابلیت کانون کنترل معنی‌دار است (۰/۰۵).

مالی و درنهایت حمایت شبکه‌های خانواده از عوامل مهم و تأثیرگذار در توسعه کارآفرینی زنان است (Park & et al, 2007).

روشن پژوهش

این پژوهش پیمایشی است بر روی تعدادی از بازنشستگان زن و مرد سازمان‌های دولتی تهران (به جز اعضای هیئت‌علمی، قضات و افراد خویش فرما) که در فاصله سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۸ بازنشست شده‌اند. از جامعه آماری ۶۱۶۱۲ نفری بازنشستگان تهران تعداد ۳۸۹ مرد و ۱۳۶ زن از طریق پرسشنامه سنجش ویژگی‌های شخصیتی (قابلیت‌های) کارآفرینان ایرانی که توسط کردنائیچ، زالی، هومن و شمس تهیه و اعتباریابی شده و تعداد سؤال‌های پرسشنامه به ۴۰ کاهش یافته مورد مطالعه قرار گرفتند. گویه‌های مربوط به هر مؤلفه کارآفرینی در جدول ۱ ارائه شده است. روایی ابزار اصلاح شده معادل ۰,۹۱ به دست آمد. نتایج در زمینه قابلیت‌های کارآفرینی و مؤلفه‌های فرعی آن استخراج و مقایسه گردید (Brandstatter, 2010). (جدول ۱)

یافته‌های پژوهش

در نمونه پژوهشی حاضر میانگین سنی مردان ۵۴,۱۳ با حداقل سن ۴۱ و حداکثر ۷۰ سال بود و زنان دارای میانگین ۵۴,۲۶ و حداقل سن ۳۷ و حداکثر ۶۹ سال بودند. (جدول ۲)

وضعیت زندگی فعلی آزمودنی‌ها نیز مورد پرسش قرار گرفت. (جدول ۳)

وضعیت برخورداری آزمودنی‌ها از هر یک از قابلیت‌های کارآفرینی و مجموع آنها در جدول شماره ۴ مشاهده می‌شود. پاسخ‌ها در یک طیف ۵ درجه‌ای لیکرت از خیلی کم (۱) تا بسیار زیاد (۵) دریافت شد و میانگین نمرات زنان و مردان در هر مؤلفه با یکدیگر مقایسه شده است. (جدول ۴)

مفهومی مؤلفه و عوامل شخصیتی در دو چارچوب مذکور مبادرت کنیم.

در مجموع به نظر می‌رسد برخورداری زنان و مردان بازنشسته از قابلیت‌های کارآفرینی قابل توجه است و می‌توان نسبت به برنامه‌های کارآفرینی و اشتغال یا خوداشتغالی بعد از دوران بازنشستگی آنان با جدیت و اطمینان بیشتری برنامه‌ریزی و اقدام کرد. البته برای شناخت راهکارها و برنامه‌های مناسب انجام مطالعات تکمیلی به منظور شناخت بیشتر این قابلیت‌ها با ویژگی‌های شخصیتی و جنسیت و نقش دیگر عوامل مورد نیاز است.

این تفاوت‌ها را شاید بتوان ناشی از اثرات جنسیت و ویژگی‌های شخصیتی مرتبط با آن دانست که در مطالعه زانگ و همکاران (۲۰۰۹) بررسی شده است. حالت تقریباً برعکس نمره مردان و زنان در استقلال رأی و چالش طلبی نیز از این نقطه نظر قابل توجه است. یافته‌های پژوهش حاضر را نمی‌توان در چارچوب مطالعاتی که با استناد به پنج عامل بزرگ شخصیتی ویژگی‌های کارآفرینان را بررسی کرده‌اند، یعنی زاو (۲۰۰۶) و براند استاتر (۲۰۱۰)، مقایسه کرد. هرچند می‌توانیم به تفسیر کلی ویژگی‌ها بر اساس مقایسه

جدول ۱ - ملاک نمره‌های آزمودنی‌ها در هر مؤلفه قابلیت‌های کارآفرینی

سؤال‌های مربوط	مؤلفه فرعی
۱-۸	ریسک‌پذیری متعادل
۹-۱۴	کانون کنترل
۱۵-۲۱	نیاز به موفقیت
۲۲-۲۶	خلاقیت
۲۷-۲۹	عمل‌گرایی
۳۰-۳۴	تحمل ابهام
۳۵-۴۰	استقلال رأی و چالش طلبی

جدول ۲ - مقایسه میزان تحصیلات مردان و زنان

مردان	زنان	میزان تحصیلات
۱۸	۴,۵	کمتر از دیپلم
۲۵,۳	۵۱,۱	دیپلم
۱۹,۶	۲۵,۹	فوق دیپلم
۳۰,۸	۱۸,۵	لیسانس
۶,۳	-	فوق لیسانس و بالاتر
۱۰۰	۱۰۰	جمع

جدول ۳ - وضعیت زندگی حال حاضر بازنشستگان

مردان	زنان	در حال حاضر با چه کسانی زندگی می‌کنید؟
۱۲,۵	۴۵,۴	همسر
۲,۱	۰,۸	فرزندان
۷۹,۵	۵۲,۳	همسر و فرزندان
۵,۵	۰,۸	تنها
۰,۵	۰,۸	سایر
۱۰۰	۱۰۰	جمع

جدول ۴ - وضعیت مؤلفه‌های ۷ گانه ویژگی‌های کارآفرینی

مردان	مردان	زنان	زنان	مؤلفه‌های ویژگی‌های کارآفرینی
انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	
۰,۹۴	۳,۱۹	۰,۸۹	۳,۵۵	ریسک‌پذیری متعادل
۰,۹۶	۳,۷۲	۱,۰۹	۳,۵۱	کانون کنترل
۱,۰۳	۳,۶۰	۱,۰۱	۳,۶۰	نیاز به موفقیت
۰,۹۳	۳,۳۷	۱,۱۲	۳,۶۰	خلاقیت
۱,۱۶	۳,۷۸	۱,۲۵	۳,۶۶	عمل‌گرایی
۰,۸۸	۳,۳۷	۱,۰۴	۳,۵۴	تحمل ابهام
۰,۹۱	۳,۴۳	۰,۹۳	۳,۶۹	استقلال رأی و چالش طلبی

وضعیت زنان و مردان بازنشسته از نظر برخورداری از گویه‌ها

Std. Error Mean	Std. Deviation	Mean	N	جنسیت	
0.050	0.939	3.194	351	مرد	ریسک‌پذیری
0.079	0.890	3.551	127	زن	متعادل
0.050	0.963	3.717	371	مرد	کانون کنترل
0.096	1.090	3.505	128	زن	
0.054	1.027	3.595	365	مرد	نیاز به موفقیت
0.088	1.009	3.604	131	زن	
0.048	0.926	3.371	370	مرد	خلاقیت
0.098	1.116	3.554	129	زن	
0.060	1.161	3.778	379	مرد	عمل‌گرایی
0.109	1.247	3.659	131	زن	
0.045	0.877	3.374	376	مرد	تحمل ابهام
0.090	1.038	3.541	132	زن	
0.047	0.911	3.435	378	مرد	استقلال رأی و
0.081	0.927	3.695	130	زن	چالش طلبی
0.043	0.766	3.464	322	مرد	همه ویژگی‌های
0.079	0.866	3.571	119	زن	شخصیتی
0.056	1.066	3.233	363	مرد	کارآفرینی، ۷ مؤلفه
0.081	0.923	3.536	131	زن	ثبات قدم و
0.049	0.947	3.287	366	مرد	شکیبایی
0.087	0.982	3.508	126	زن	حسن انطباق
0.051	0.986	3.680	373	مرد	
0.100	1.133	3.532	129	زن	خودپنداره
0.060	1.166	3.727	375	مرد	
0.097	1.107	3.637	131	زن	وضعیت خلقی
0.050	0.961	3.363	370	مرد	
0.094	1.078	3.542	131	زن	رغبت به زندگی
0.043	0.790	3.444	332	مرد	شاخص رضایت، ۵
0.079	0.873	3.541	122	زن	مؤلفه

Independent Samples Test

t-test for Equality of Means					Levene's Test for Equality of Variances				
95% Confidence Interval of the Difference		Std. Error Difference	Mean Difference	Sig. (2-tailed)	df	t	Sig.	F	
Upper	Lower								Equal variances assumed
0.169	-0.546	0.096	-0.357	0.000	476	-3.726	0.298	1.086	ریسک پذیری متعادل
0.173	-0.542	0.094	-0.357	0.000	234.269	-3.821			
0.412	0.011	0.102	0.211	0.039	497	2.068	0.05	3.872	کانون کنترل
0.425	-0.003	0.109	0.211	0.053	199.579	1.947			
0.196	-0.213	0.104	-0.009	0.932	494	0.085	0.408	0.686	نیاز به موفقیت
0.195	-0.212	0.103	-0.009	0.932	233.159	0.086			
0.014	-0.379	0.100	-0.183	0.068	497	1.826	0	13.921	خلاقیت
0.033	-0.398	0.109	-0.183	0.097	193.026	1.67			
0.355	-0.116	0.120	0.119	0.320	508	0.995	0.373	0.794	عمل‌گرای بی
0.364	-0.125	0.124	0.119	0.338	213.067	0.961			
0.016	-0.350	0.093	-0.167	0.074	506	1.791	0	15.943	تحمل ابهام

0.032	- 0.366	0.101	-0.167	0.100	200.59 1	- 1.65 3			Equal variance s not assumed	
0.077	- 0.443	0.093	-0.260	0.005	506	- 2.79 7	0.85 5	0.034	Equal variance s assumed	استقلال رأی و چالش
0.075	- 0.445	0.094	-0.260	0.006	220.57 5	- 2.77 3			Equal variance s not assumed	طلبی
0.061	- 0.274	0.085	-0.106	0.214	439	- 1.24 5	0.03 5	4.473	Equal variance s assumed	همه ویژگی‌ها ی شخصیته
0.072	- 0.284	0.090	-0.106	0.241	190.27 5	- 1.17 7			Equal variance s not assumed	ی کارآفرین ی، مؤلفه
0.097	- 0.510	0.105	-0.303	0.004	492	- 2.88 9	0.03 4	4.514	Equal variance s assumed	ثبات قدم و
0.110	- 0.497	0.098	-0.303	0.002	263.45 5	- 3.09 1			Equal variance s not assumed	شکلیابی
0.027	- 0.415	0.099	-0.221	0.026	490	- 2.23 3	0.85	0.036	Equal variance s assumed	حسن انطباق
0.022	- 0.419	0.101	-0.221	0.029	210.43 5	- 2.19 4			Equal variance s not assumed	
0.355	- 0.057	0.105	0.149	0.157	500	1.41 8	0.03	4.739	Equal variance s assumed	خودپندار ه
0.370	- 0.072	0.112	0.149	0.186	199.14 3	1.32 6			Equal variance s not assumed	
0.319	- 0.140	0.117	0.090	0.442	504	0.77	0.28 1	1.165	Equal variance s assumed	وضعیت خلقی
0.314	- 0.134	0.114	0.090	0.431	237.80 6	0.78 9			Equal variance s not assumed	
0.020	-	0.101	-0.179	0.077	499	-	0.01	5.714	Equal	رغبت به

	0.377					1.77 1	7			variance s assumed	زندگی
0.031	- 0.389	0.107	-0.179	0.095	207.65 2	- 1.67 6				Equal variance s not assumed	
0.072	- 0.266	0.086	-0.097	0.260	452	- 1.12 7	0.11 1	2.55		Equal variance s assumed	شاخص رضایت،
0.081	- 0.275	0.090	-0.097	0.283	198.39 3	- 1.07 7				Equal variance s not assumed	ه مؤلفه

فهرست منابع

- Park, Man- con & Dhameja, Suresh K (2007). Technical Entrepreneurship development for the aged. In: Technical and Vocational Education and Training in aging Society. NCVER
- Brandstatter Hermann (2010), Personality aspects of entrepreneurship: A look at five meta-analysis, Journal of personality and individual differences.
- Hisrich Robert D, Peters Michael P & Shepherd Dean A (2007), "Entrepreneurship" (Paper back), McGraw-Hill, Singapor"
- The aged. In: Technical and Vocational Education and Training in aging Society. NCVER.
- Stevenson, Susan j (2010). Entrepreneurial Characteristics, the phenomenological study of the Perceived Characteristics that influence women to pursue entrepreneurship. Clapella University (Dissertation for PhD)
- Zhang Zhen, Zyphur Michael. j, Narayana Jayanth, Arvey Richard. D, Chaturvedi Sankalp, Avolio Bruce. J, Lichtenstein Paul, Larsson Gerry, The genetic basis of entrepreneurship: Effects of gender and personality, Journal of Organization behavior and Human Decision Processes, 110 (2009)
- Zhao Hao & Seibert Scott. E (2006), The Gig Five Personality Dimentions and Entrepreneurial Status: A Meta Analytical Review, Journal of Applied Psychology, Vol. 91
- Yuen Linda (2009). China's Entrepreneurs. Journal of World Development, Vol.37, No.4
- احمد پورداریانی، محمود (۱۳۸۶). "کارآفرینی، تعاریف، نظریات، الگوها"، شرکت پردیس ۵۷، چاپ هفتم
- درانی، کمال؛ مرادی، حجت‌الله (۱۳۸۸). "مبانی و اصول کارآفرینی"، تهران: دانشگاه هرمزگان، چاپ اول
- ریو، جان مارشال (۱۳۸۵). "انگیزش و هیجان" ترجمه یحیی سید محمدی، نشر ویرایش.
- محمدی الیاسی، قنبر (۱۳۸۷)، مشروعیت کارآفرینی به‌عنوان یک حوزه علمی نوظهور، نشریه دانش مدیریت
- میر غفوری، سید حبیب‌الله؛ صیادی تورانلو حسین؛ طاهری دمنه، محسن (۱۳۸۸)، تبیین و تحلیل موانع مؤثر بر کارآفرینی زنان (مطالعه موردی: استان یزد)، پژوهش‌نامه مدیریت تحول، سال اول، شماره ۲
- فلاح جلودار، ربیع؛ فرج اله حسینی، سید جمال؛ حسینی، سید محمود؛ میردامادی دامادی، سید مهدی (۱۳۸۶)، عوامل مؤثر بر موفقیت کارآفرینی زنان روستایی شمال کشور، نشریه روستا و توسعه، شماره ۱۰ (۴)
- کرد نائج، اسداله؛ زالی، محمدرضا؛ هومن، حیدرعلی؛ شمس، شهاب‌الدین (۱۳۸۶). سنجش ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینان ایران، دانشگاه تربیت مدرس
- گلرد، پروانه (۱۳۸۸)، خانواده و راهکارهای توسعه کارآفرینی زنان ایرانی، نشریه پژوهش زنان، دوره ۷، شماره ۲۱
- وبر، ماکس (۱۳۸۵)، اخلاق پروتستانی و روح سرمایه‌داری، ترجمه عبدالکریم رشیدیان و پریسا منوچهر کاشانی، نشر علمی و فرهنگی
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۷۳). جامعه‌شناسی، ترجمه منوچهر صبوری. تهران. نشر نی.
- ناجی راد. م. (۱۳۸۲). موانع مشارکت زنان در فعالیتهای سیاسی - اقتصادی ایران پس از انقلاب. تهران: انتشارات کویر.
- زارع شاه‌آبادی، اکبر. سلیمانی، زکیه. (۱۳۸۹). تبیین دوگانگی تصورات قالبی جنسیتی از نظر دانشجویان دانشگاه یزد. فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی. سال پانزدهم. شماره ۴۱.
- بدار، ل و دزبل، ژ و لامارش، ل (۱۳۸۱). روانشناسی اجتماعی. ترجمه حمزه گنجی. تهران: نشر ساوالان.